

СТРУКТУРА СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ДУМКИ

Мілінчук С. В.

Метою статті визначено здійснення характеристики суб'єктного складу адміністративно-правового механізму забезпечення права на свободу думки». Визначено, що забезпечення реалізації та захисту права на свободу слова пов'язується із функціонуванням доволі розгалуженого механізму суб'єктів, діяльність яких прямо чи опосередковано стосується регуляції обігу інформації та вираження думок. До суб'єктів публічної влади, що здійснюють управління та адміністрування у сфері забезпечення права особи на свободу думки віднесено: органи парламентського контролю (яким є Верховна Рада України, і зокрема, Комітет з питань свободи слова та інформаційної політики); органи виконавчої влади загальної, галузевої та міжгалузевої компетенції (Міністерство закордонних справ, Міністерство культури та інформаційної політики, Центр протидії дезінформації, Міністерство оборони України, Національна рада з питань телебачення та радіомовлення та інші органи); судові та інші правоохоронні інституції (Державна прикордонна служба України, Служба зовнішньої розвідки, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України тощо); громадськість та незалежні медіа (Громадська рада з питань свободи слова при Комітеті Верховної Ради України з питань свободи слова, Рада з питань свободи слова та захисту журналістів при Президенті України, Національна спілка журналістів України). Зроблено висновок, що в умовах воєнного стану забезпечення права на свободу слова має відбуватися із поєднанням вжиття заходів протидії дезінформації та інформаційним операціям, насамперед держави-агресора, спрямованих, серед іншого, на ліквідацію незалежності України, повалення конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання національної, міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини і громадянина є необхідним створення системи раннього виявлення, прогнозування та запобігання гібридним загрозам, зокрема створення сис-

теми протидії дезінформації та інформаційним операціям, спрямованої на запобігання, максимально швидке виявлення та реагування держави і суспільства на інформаційні загрози.

Ключові слова: адміністративно-правовий механізм, публічно-управлінські правовідносини, поняття, свобода думки, система, громадський контроль, структура.

Milinchuk S. V. Subjects of the administrative and legal mechanism for ensuring the right to freedom of thought

The purpose of the article is to characterize the subject composition of the administrative-legal mechanism for ensuring the right to freedom of thought». It was determined that ensuring the realization and protection of the right to freedom of speech is connected with the functioning of a rather extensive mechanism of entities whose activities directly or indirectly relate to the regulation of the flow of information and the expression of opinions. Subjects of public power that carry out management and administration in the sphere of ensuring the individual's right to freedom of thought include: bodies of parliamentary control (which is the Verkhovna Rada of Ukraine, and in particular, the Committee on Freedom of Speech and Information Policy); bodies of executive power of general, sectoral and inter-sectoral competence (Ministry of Foreign Affairs, Ministry of Culture and Information Policy, Center for Combating Disinformation, Ministry of Defense of Ukraine, National Council for Television and Radio Broadcasting and other bodies); judicial and other law enforcement institutions (State Border Guard Service of Ukraine, Foreign Intelligence Service, Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Security Service of Ukraine, etc.); public and independent media (Public Council on Freedom of Speech under the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on Freedom of Speech, Council on Freedom of Speech and Protection of Journalists under the President of Ukraine, National Union of Journalists of Ukraine). It was concluded that in the conditions of martial law, the right to freedom of speech should be

ensured with a combination of taking measures to counter disinformation and information operations, primarily by the aggressor state, aimed, among other things, at eliminating the independence of Ukraine, overthrowing the constitutional order, violating the sovereignty and territorial integrity of the state, propaganda of war, violence, cruelty, incitement of national, inter-ethnic, racial, religious enmity and hatred, committing terrorist acts, encroachment on human and citizen rights and freedoms, it is necessary to create a system for early detection, forecasting and prevention of hybrid threats, in particular, the creation of a system for countering disinformation and information operations aimed at prevention, the fastest detection and response of the state and society to information threats.

Key words: *administrative-legal mechanism, public-management legal relations, concept, freedom of thought, system, public control, structure.*

Постановка проблеми. Право на свободу думки відноситься до системи конституційних прав особи, що мають гарантуватися державою. Важливе значення у забезпеченні будь-якого права відіграють механізм його реалізації та захисту, що буде розглянуто в межах даної публікації. Право на свободу думки відноситься до системи конституційних прав особи, що мають гарантуватися державою. Важливе значення у забезпеченні будь-якого права відіграють механізм його реалізації та захисту [1, с. 3-6; 2; 3].

Стан наукової розробки проблеми. Окремі питання адміністративно-правового механізму забезпечення права на свободу думки здійснено у: дисертації Ю.В. Кириченко на тему «Конституційно-правове регулювання прав людини в Україні в контексті гармонізації з законодавством європейських держав» (2018 р.) [4], де означено місце права на свободу думки у системі конституційних прав особи, дисертації К. І. Барнич на тему «Реалізація конституційного права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань» (2020 р.) [5], де уточнено розуміння конституційного права на свободу думки та ін. Однак у вітчизняній та зарубіжній юриспруденції спостерігається відсутність єдності підходів до встановлення змісту механізму реалізації та захисту прав і свобод людини, що має гарантуватися державою; тим більше дане питання є недостатньо врегульованим відносно реалізації права особи на свободу думки, яке не відноситься до категорії абсолютних прав, та може і певною мірою повинно бути обмежено в окремих випадках.

Метою статті є здійснення характеристики суб'єктного складу адміністративно-правового механізму забезпечення права на свободу думки».

Виклад основного матеріалу. Виконання завдання із вжиття заходів до запобігання та протидії поширенню дезінформації та деструктивної пропаганди стосовно європейської та євроатлантичної інтеграції України відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 березня 2023 р. № 272-р покладається на Міністерство закордонних справ [6], Міністерство культури та інформаційної політики [7], Центр протидії дезінформації [8], Міністерство оборони України [9], адміністрацію Державної прикордонної служби України [10], Службу зовнішньої розвідки [11], Міністерство внутрішніх справ України [12] та інші органи.

Питання здійснення парламентського контролю в Україні регламентуються відповідно до Закону України 10 лютого 2010 року № 1861-VI «Про регламент Верховної Ради України», де встановлено, що регламент є такою процедурою, що встановлює порядок підготовки і проведення сесій Верховної Ради, її засідань, формування державних органів, визначає законодавчу процедуру, процедуру розгляду інших питань, віднесених до її повноважень, та порядок здійснення контрольних функцій Верховної Ради [13]. Функції парламентського контролю можуть здійснюватися окремо в порядку Закону України «Про статус народного депутата України» [14]. Зокрема, чинним законодавством України визначено, що статус народного депутата України складається із прав, обов'язків і відповідальності у Верховній Раді України та за її межами, що встановлює правові і соціальні гарантії здійснення народним депутатом України своїх депутатських повноважень. Зміст діяльності профільного комітету з питань свободи слова встановлюється згідно із вимогами Закону України від 4 квітня 1995 року № 116/95-ВР «Про комітети Верховної Ради України» [15], де встановлюються принципи, на яких ґрунтується діяльність комітетів, визначає функції та повноваження комітетів, його права та обов'язки, у тому числі щодо виконання ним контрольної функції. Важливим даний законодавчий акт є цінним з точки зору закріплення форм залучення громадськості та експертів до розгляду питань у порядку парламентського контролю.

Важливим з точки нормативно-правового регулювання здійснення парламентського контролю є Закон України від 19 грудня 2019 року № 400-IX «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» [16], де визначено правовий статус тимчасових слідчих комісій і тимчасових спеціальних комісій Верховної Ради

України, їх повноваження, організацію і порядок діяльності, строки розгляду матеріалів та формування висновків.

Профільним комітетом Верховної Ради України з питань свободи слова функціонально досягається виконання таких завдань, як: забезпечення свободи слова; реалізація права громадян на інформацію; захист прав та свобод працівників засобів масової інформації; гарантії діяльності засобів масової інформації, захист прав журналістів і працівників засобів масової інформації (Постанова Верховної Ради України від 29 серпня 2019 року № 19-ІХ «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання») [17].

При комітеті Верховної Ради України з питань свободи слова діє Громадська рада, до повноважень якої відноситься здійснення експертизи законопроектів у сфері свободи слова, контроль за діяльністю органів влади, що пов'язується із дотриманням права на свободу слову та інформацію, контролюватиме перебіг справ щодо порушення прав журналістів, діяльність якого регламентується згідно із Положенням про Громадську раду при Комітеті Верховної Ради України з питань свободи слова, затвердженому на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова 21 лютого 2024 р. [18].

Громадська рада з питань свободи слова є постійно діючим незалежним громадським колегіальним експертним органом при Комітеті Верховної Ради України з питань свободи слова. Громадська рада здійснює координацію у сфері співпраці недержавних організацій та експертів з Комітетом Верховної Ради України з питань свободи слова. Громадська рада у своїй діяльності керується чинним законодавством України, цим Положенням, іншими своїми рішеннями та рішеннями Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова [18].

Основними цілями діяльності Громадська рада з питань свободи слова є забезпечення прав на свободу слова, прав громадян на інформацію, гарантій діяльності засобів масової інформації, захисту прав журналістів і працівників засобів масової інформації. Для цього Громадська рада взаємодіє з Комітетом Верховної Ради України з питань свободи слова та, при потребі, з іншими комітетами Верховної Ради України, Кабінетом Міністрів України, Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення, Державним комітетом телебачення та радіомовлення України, іншими

органами державної влади та органами місцевого самоврядування [18].

Основними напрямками діяльності Громадської ради з питань свободи слова є: 1) попередній розгляд, громадська експертиза проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів у сфері свободи слова, прав громадян на інформацію, захисту прав журналістів і працівників засобів масової інформації, гарантій діяльності засобів масової інформації; 2) надання експертно-аналітичної допомоги Комітету та, при потребі, іншим органам влади; 3) подання на розгляд Комітету пропозицій щодо основних засад національної політики у сфері забезпечення свободи слова, захисту прав громадян на інформацію, захисту прав та свобод журналістів і працівників засобів масової інформації, гарантій діяльності засобів масової інформації; 4) внесення пропозицій щодо покращення стану дотримання та виконання міжнародних зобов'язань України у сфері захисту свободи вираження поглядів, захисту прав громадян на інформацію, захисту прав та свобод журналістів і працівників засобів масової інформації, гарантій діяльності засобів масової інформації; 5) проведення досліджень, необхідних для наукового обґрунтування питань, пов'язаних з внесенням змін до законодавства України у сфері свободи слова, прав громадян на інформацію, захисту прав журналістів і працівників засобів масової інформації, гарантій діяльності засобів масової інформації; 6) відстеження та аналіз діяльності органів влади, пов'язаної з дотриманням права на свободу слову та інформацію, інформування Комітету з цих питань; 7) ведення роз'яснювальної роботи, популяризація у суспільстві перспективних ідей, пов'язаних з реформуванням законодавства України у сфері свободи слова, прав громадян на інформацію, захисту прав журналістів і працівників засобів масової інформації, гарантій діяльності засобів масової інформації; 8) відстеження перебігу справ щодо порушення прав журналістів та їх діяльності; 9) сприяє у підготовці та проведенні Комітетом засідань, комітетських та парламентських слухань, інших заходів [18].

До основних принципів діяльності Громадської ради з питань свободи слова віднесено відкритість, колегіальність та рівноправність її членів [18].

До складу Громадської ради з питань свободи можуть бути обрані представники громадських організацій, професійних спілок та їх об'єднань, творчих спілок, асоціацій, організацій роботодавців, недержавних засобів масової інформації, які

зареєстровані в установленому порядку і проводять діяльність на території України [18].

Наступним органом, що активно співпрацює з громадськістю є Центр протидії дезінформації (далі - Центр), що є робочим органом Ради національної безпеки і оборони України, утвореним відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про створення Центру протидії дезінформації», уведеного в дію Указом Президента України від 19 березня 2021 року № 106 [1]. Центр забезпечує здійснення заходів щодо протидії поточним і прогнозованим загрозам національній безпеці та національним інтересам України в інформаційній сфері, забезпечення інформаційної безпеки України, виявлення та протидії дезінформації, ефективної протидії пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, запобігання спробам маніпулювання громадською думкою.

У своїй діяльності висвітлює тенденції з інформування стану військової справи, ОПК, боротьби зі злочинністю та корупцією, зовнішньої та внутрішньої політики, економіки, об'єктів критичної інфраструктури, екології, охорони здоров'я, соціальної сфери, формування суспільної свідомості, науково-технологічного напрямку тощо. Основна увага зосереджена на протидії поширенню неправдивої інформації та боротьбі з інформаційним тероризмом [8; 19].

Центр функціонує відповідно до Конституції України і законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, міжнародних договорів України, цього Положення, а також розпоряджень Секретаря Ради національної безпеки і оборони України [8].

Принципами Центру протидії дезінформації активно залучений у протидії російській агресії. Його пріоритетами є: оперативне інформування населення; розкриття дезінформації та маніпуляцій; забезпечення інформаційної безпеки; боротьба з інформаційним тероризмом [8; 19].

До органів виконавчої влади з питань забезпечення свободи слова відносяться органи загальної компетенції, серед яких: Міністерство закордонних справ [20], Міністерство оборони України [21], адміністрацію Державної прикордонної служби України [22], Служба зовнішньої розвідки [23], Міністерство внутрішніх справ України [24] та інші органи.

До органів міжгалузевої компетенції у сфері забезпечення свободи слова відносяться

Міністерство культури та інформаційної політики [25], Центр протидії дезінформації [8], Міністерство освіти та науки України [26].

Органом спеціальної компетенції у сфері забезпечення свободи слова Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення заяв щодо ліцензування суб'єктів у сфері медіа. За своїм статусом Національна рада з питань телебачення і радіомовлення є «конституційним, постійно діючим колегіальним органом, метою діяльності якого є нагляд за дотриманням законів України у сфері телерадіомовлення, а також здійснення регуляторних повноважень, передбачених цими законами» [27]. Діяльність Національної ради з питань телебачення і радіомовлення ґрунтується на принципах законності, незалежності, об'єктивності, прозорості, доступності для громадськості, врахування культурної, ідеологічної та політичної багатоманітності в суспільстві, врахування загально визнаних міжнародних норм та стандартів у галузі телерадіомовлення, повноти і всебічного розгляду питань та обґрунтованості прийнятих рішень. Структура Національної ради з питань телебачення і радіомовлення складається з восьми осіб, де чотири члени - призначаються Верховною Радою України і чотири члени - призначаються Президентом України. Національна рада з питань телебачення і радіомовлення є повноважною при призначенні не менше шести її членів. Повноваження члена Національної ради з питань телебачення і радіомовлення починаються з дня його призначення і тривають п'ять років, за винятком випадків, передбачених Законом України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення». Одна і та сама особа може бути повторно призначена членом Національної ради лише один раз [27].

Для забезпечення виконання повноважень Національної ради в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі призначаються представники Національної ради з питань телебачення і радіомовлення. Для правового, наукового, інформаційного, організаційного, матеріально-технічного та іншого забезпечення діяльності Національної ради з питань телебачення і радіомовлення створюється апарат, який діє відповідно до затвердженого Положення та Регламенту Національної ради [27].

Висновок. Таким чином, забезпечення реалізації та захисту права на свободу слова пов'язується із функціонуванням доволі розгалуженого механізму суб'єктів, діяльність яких прямо чи опосередковано стосується регуляції обігу інформації та вираження думок.

¹ Питання Центру протидії дезінформації : Указ Президента України від 7 травня 2021 року № 187/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/2021#Text>

До суб'єктів публічної влади, що здійснюють управління та адміністрування у сфері забезпечення права особи на свободу думки відносяться: органи парламентського контролю (яким є Верховна Рада України, і зокрема, Комітет з питань свободи слова та інформаційної політики); органи виконавчої влади загальної, галузевої та міжгалузевої компетенції (Міністерство закордонних справ, Міністерство культури та інформаційної політики, Центр протидії дезінформації, Міністерство оборони України, Національна рада з питань телебачення та радіомовлення та інші органи); судові та інші правоохоронні інституції (Державна прикордонна служба України, Служба зовнішньої розвідки, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України тощо); громадськість та незалежні медіа (Громадська рада з питань свободи слова при Комітеті Верховної Ради України з питань свободи слова, Рада з питань свободи слова та захисту журналістів при Президентові України, Національна спілка журналістів України).

В умовах воєнного стану забезпечення права на свободу слова має відбуватися із поєднанням вжиття заходів протидії дезінформації та інформаційним операціям, насамперед держави-агресора, спрямованих, серед іншого, на ліквідацію незалежності України, повалення конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання національної, міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини і громадянина є необхідним створення системи раннього виявлення, прогнозування та запобігання гібридним загрозам, зокрема створення системи протидії дезінформації та інформаційним операціям, спрямованої на запобігання, максимально швидке виявлення та реагування держави і суспільства на інформаційні загрози.

Література

1. Дешко Л. М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: монографія. Ужгород, 2016. 486 с.
2. Легеза, Є., Легеза, Ю. (2023). Міжнародно-правові стандарти захисту прав споживачів. *Law. State. Technology*, 4, 9-15, doi: 10.32782/LST/2023-4-2
3. Золотухіна Л.О., Легеза Ю.О. Гарантії захисту публічного інтересу. *Юридичний бюлетень*. 2020. Випуск 14. С. 39-48.

4. Барнич К. І. Реалізація конституційного права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» (081 - Право). Ужгород: Державний вищий навчальний заклад Ужгородський національний університет, 2020. 233 с.

5. Кириченко Ю. В. Конституційно-правове регулювання прав людини в Україні в контексті гармонізації з законодавством європейських держав: дис. ... д-ра юрид. наук. Ужгород, 2018. 512 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/16223>

6. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 р. № 281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-p#Text>

7. Деякі питання діяльності Міністерства культури та інформаційної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2019 р. № 885. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-p#Text>

8. Питання Центру протидії дезінформації: Указ Президента України від 7 травня 2021 року № 187/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/2021#Text>

9. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 671. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-p>

10. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 року № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>

11. Про Службу зовнішньої розвідки України: Закон України від 1 грудня 2005 року № 3160-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-15#Text>

12. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-p#Text>

13. Про регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>

14. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 року № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text>

15. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 року № 116/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0#Text>

16. Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України: Закон України від 19 грудня 2019 року № 400-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-20#Text>

17. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: Постанова Верховної Ради України від 29 серпня 2019 року № 19-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-IX#Text>

18. Положення про Громадську раду при Комітеті Верховної Ради України з питань свободи слова, затверджене на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова 21 лютого 2024 р. URL: <https://komsvobslova.rada.gov.ua/uploads/documents/31110.pdf>

19. Про Центр. Центр протидії дезінформації. URL: <https://cpd.gov.ua/documents/про-центр/>

20. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 р. № 281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-п#Text>

21. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України : Постанова Кабінету Міністрів України від від 26 листопада 2014 р. № 671. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-п>

22. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 року № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>

23. Про Службу зовнішньої розвідки України: Закон України від 1 грудня 2005 року № 3160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-15#Text>

24. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п#Text>

25. Деякі питання діяльності Міністерства культури та інформаційної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2019 р. № 885. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-п#Text>

26. Питання Центру протидії дезінформації : Указ Президента України від 7 травня 2021 року № 187/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/2021#Text>

27. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-п#Text>

28. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2352>

*Мілінчук С. В.,
здобувач кафедри конституційного
та адміністративного права
Запорізького національного університету*